

**Плани семінарських занять
з навчального курсу «ТЕОРІЯ ПРАВА»**

II семестр

Тема 10. Правові відносини

1. Поняття та види правовідносин
2. Склад правовідносин. Юридичний факт.
4. Суб'єкти правовідносин та їх види. Правосуб'єктність
5. Об'єкти правовідносин та їх види
6. Юридичний зміст правовідносин

Правові відносин: поняття та ознаки. Види правових відносин за предметом правового регулювання, за функціональним призначення, за часом дії та ін.

Склад правових відносин: суб'єкт, об'єкт, юридичний зміст (сукупність прав і обов'язків сторін), юридичний факт.

Поняття і ознаки юридичного факту. Класифікація юридичних фактів. Юридичні дії та юридичні події. Позитивні і негативні юридичні факти. Складні та прості юридичні факти. Фактичний склад.

Поняття суб'єктів правових відносин, їх види. Правовий статус суб'єктів правовідносин. Правосуб'єктність у механізмі правового регулювання.

Поняття об'єкта правових відносин, види об'єктів.

Юридичний зміст правових відносин. Суб'єктивні права, правомочності та юридичні обов'язки. Способи захисту суб'єктивних прав. Спів про право: поняття і види. Правові форми захисту суб'єктивних прав.

Література:

1. Загальна теорія права / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. С.301-317.
2. Гудима Д.А. Поняття «суб'єкт права» до сучасних дискусій // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2003. – № 10. – С. 40-53.
3. Єрмоленко В. Щодо відмінностей між об'єктом правовідносин і об'єктом права // Право України. – 2004. - № 1. – С. 136-139.
4. Кикоть Г. Проблема класифікації юридичних фактів у сучасній теорії права // Право України. – 2003. - № 7. – С. 29-33.
5. Курінний Є. Об'єкт права: доктринальні питання визначення категорії // Право України. – 2003. - № 10. – С. 33-36.
6. Січевлюк В. А. Еволюція категорії «правова суб'єктність» (теоретико-прикладні засади): монографія. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2020. 462 с
7. Шевченко В. Співвідношення понять „факту”, „фактичних даних”, „відомостей про факти” та „доказової інформації” // Право України. – 2003. - № 2. – С. 102-105.

Тема 11. Юридично значуща поведінка

1. Поняття і види юридично значущої поведінки
2. Правомірна поведінка
3. Правопорушення та його ознаки Склад правопорушення
4. Види правопорушень
5. Об'єктивно неправомірне діяння

6. Зловживання правом

Поняття та ознаки юридично значущої поведінки. Її соціальна значущість. інтелектуально-вольовий характер, зовнішній вияв, структурованість, юридична визначеність та юридичні наслідки. Основні види.

Поняття, ознаки та соціальна значущість правомірної поведінки. Необхідна, бажана і допустима поведінка. Принципова, маргінальна та конформістська поведінка.

Поняття та ознаки правопорушення. Його шкідливість, винність, караність та правові наслідки. Поняття та ознаки юридичного складу правопорушення. Об'єкт правопорушення та його об'єктивна сторона. Суб'єкт та суб'єктивна сторона правопорушення.

Класифікація правопорушень за предметом правового регулювання та юридичною кваліфікацією. Правопорушення матеріально-правові та процесуальні, публічно-правові та приватноправові. Міжнародно-правові правопорушення.

Об'єктивно неправомірне діяння як вид неправомірної поведінки, її ознаки. Особливості складу, юридичної кваліфікації, юридичні наслідки та види об'єктивно неправомірного діяння.

Зловживання правом як неправомірна поведінка, її ознаки, особливості складу та юридичні наслідки. Відмінність від правомірної поведінки та правопорушення. Види зловживань правом.

Література:

1. **Загальна теорія права / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. С.318-346.**
2. Капітанська С. А. Правомірна бездіяльність як форма правової поведінки : дис. ... канд. юрид. наук : К, 2005. - 183 с.
3. Об'єктивно неправомірне діяння / Велика українська юридична енциклопедія. Т.3. Загальна теорія права. Х.: Право. 2017. С. 367-372.
4. Шульга А. М. Склад правомірної поведінки особистості, його особливості // Вісник ХНУВС, № 3 (54) (2011).
5. Юридично значуща поведінка / Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т.3. Х.: Право, 2017. – С. 936-940.

Тема 12. Юридична відповідальність

1. Поняття юридичної відповідальності
2. Підстави юридичної відповідальності
3. Види юридичної відповідальності
4. Цілі та функції юридичної відповідальності
5. Принципи юридичної відповідальності
6. Юридична відповідальність і державно-правовий примус

Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності. Поняття юридичної відповідальності і її ознаки. Ретроспективний характер юридичної відповідальності.

Підстави юридичної відповідальності. Значення юридичних, фактичних та процесуальних підстав для настання юридичної відповідальності. Правові підстави, що виключають юридичну відповідальність та підстави звільнення від неї.

Види юридичної відповідальності. Особливості конституційної, кримінальної, адміністративної, цивільної, дисциплінарної, матеріальної та міжнародно-правової юридичної відповідальності.

Цілі і функції юридичної відповідальності. Загальносоціальні та індивідуальні цілі юридичної відповідальності. Превентивна, каральна, відновлювальна та виховна функції такої відповідальності.

Принципи юридичної відповідальності: основоположні, загальні та міжгалузеві принципи.

Юридична відповідальність та державно-правовий примус, їх співвідношення.

Література:

1. **Загальна теорія права / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. С.364-363.**

2. Витрук Н.В. Общая теория юридической ответственности: Монография / Н.В. Витрук. – М.: Изд-во РАН, 2008. – 304 с.

3. Каленіченко Л. І. Юридична відповідальність як явище об'єктивного права [Текст] / Л. І. Каленіченко // Право і Безпека : наук. журн. - 2016. - № 2. - С. 31-37.

4. Каленіченко Л. І. Юридична відповідальність як явище суб'єктивного права [Текст] / Л. І. Каленіченко // Право і Безпека : наук. журн. - 2016. - № 3. - С. 22-27.

5. Оніщенко Н.М. Юридична відповідальність: теоретичний аналіз та практичні виміри [Текст] / Н. М. Оніщенко // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип.42. - К. : Ін-т держави і права НАН України / голова редкол. Ю. С. Шемшученко, 2008. - С. 3-11

6. Юридична відповідальність // Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. - Харків : Право, 2017. - Т. 3: Загальна теорія права. - С. 854-860 .

7. Погребняк С.П. Юридична відповідальність: загальнотеоретична характеристика // Проблеми правової відповідальності : монографія / В. Я. Тацій [та ін.] ; за ред.: В. Я. Тацій, А. П. Гетьман, В. І. Борисова. - Харків : Право, 2014. - С. 16-32 .

8. Рабінович П.М. Юридична відповідальність: загальнотеоретичні проблеми [Текст] / П. Рабінович, О. Сушинський // Вибори та демократія. - 2009. - № 2. - С. 68-76

Тема 13. Застосування норм права

1. Реалізація і застосування норм права
2. Стадії застосування норм права
3. Роль принципів права в правозастосуванні
4. Акти застосування норм права

Правозастосування як стадія реалізації права. Роль правозастосування у забезпеченні верховенства права. Вимоги до правозастосування. Органи, наділені публічно-владними повноваженнями, як суб'єкти правозастосування. Приватні суб'єкти правозастосування.

Основні стадії правозастосування: встановлення фактичних обставин справи; встановлення юридичної основи; вирішення справи. Правозастосовний розсуд. Додаткові стадії при ускладненому правозастосуванні (у випадках колізій, прогалин тощо). Силогістична модель правозастосування: протистояння формалістів і реалістів. Метод IRAC – Issue (проблема), Rule (правило), Analysis (аналіз), Conclusion (висновок) – у правозастосуванні. Правозастосування у «складних» справах.

Основні напрями впливу принципів права на регулювання суспільних відносин у процесі правозастосування. Здійснення принципами права безпосереднього регулятивного впливу на суспільні відносини у випадку прогалин у позитивному праві. Напрями реалізації принципами права інструментальної функції на стадії правозастосування: встановлення відповідності позитивного права вимогам принципів права; оцінка процесу правозакріплення на відповідність системі принципів права. Вимоги до належної

організації процесу правозастосування. Роль принципів права у практиці Конституційного Суду України і судів загальної юрисдикції.

Акти правозастосування: поняття та види. Юридична техніка правозастосовних актів. Презумпція правового характеру правозастосовних актів.

Література:

1. **Загальна теорія права / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. С.364-390.**
2. Charles, Bradley J. Applying law Carolina Academic Press, 2011. 121 p.
3. Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. – Харків: Право, 2017.
4. Гусаров С. М. Правозастосування в Україні : монографія. Харків : Золота миля, 2015. 414 с.
5. Евсеев, А. Верховный Суд США сегодня. Х.: Юрайт, 2014. 56 с.
6. Мандрікова К. О. Розумність у правовому регулюванні: вимоги до нормотворчості та правозастосування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 – Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень; НЮУ ім. Я. Мудрого. Харків: Б. в., 2015. 196 с.
7. Уварова О. О. Принципи права у правозастосуванні: загальнотеоретична характеристика: монографія. Харків: «Друкарня МАДРИД», 2012. 196 с.

Тема 14. Колізії у законодавстві

1. Колізії в законодавстві як вид юридичних колізій
2. Види колізій у законодавстві
3. Засоби вирішення колізій у законодавстві

Юридичні колізії: поняття і види. Колізії в законодавстві. Темпоральні, ієрархічні та змістовні колізії у законодавстві. Загальний темпоральний принцип (*lex posterior derogat priori*) та правила, що встановлюють винятки з нього (наприклад, темпоральні норми про надання закону переживаючої дії) і конкретизують його (темпоральні норми про зворотну силу).

Загальний принцип, який використовується для подолання ієрархічних колізій (*lex superior derogat legi inferiori*). Принцип, який використовується при конкуренції загальних і спеціальних (виняткових) норм (*lex specialis derogat legi generalis*).

Збіг темпоральної та змістовної колізій. Збіг ієрархічної і змістовної колізій. Засоби подолання колізій у законодавстві. Колізійні норми, колізійні правила і тлумачення закону як основні засоби подолання колізій у законодавстві. Усунення колізій у законодавстві.

Література:

1. **Загальна теорія права / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. С.391-407.**
2. Бірюков, В. Деякі колізії в законодавстві України про цінні папери [Текст] / В. Бірюков // Право України. - 2000. - № 5. - С. 89-90.
3. Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. – Харків: Право, 2017.
4. Калашник, О. М. Прогалини в праві: юридична природа, їх ознаки та види [Текст] / О. М. Калашник // Юрист України : наук.-практ. журн. . - 2013. - N 1. - С. 36-42. - Бібліогр. : С. 41-42.
5. Колізії у законодавстві України: проблеми теорії і практики [Текст] / відп. ред. Ю. С. Шемшученко. - Київ : Генеза, 1996. - 121 с.

6. Погребняк, С. Про колізії в законодавстві [Текст] / С. Погребняк // Вісник Академії правових наук України. 2003р. №1(32). - Х. : Право, 2003. - С. 26-33
7. Теньков, С. О. Колізії у законодавстві: чим керуватися ? [Текст] / С. О. Теньков // Вісник вищого арбітражного суду України. - 2000. - 4. - С. 42-45

Тема 15. Тлумачення в праві та юридична аргументація.

1. Поняття та способи тлумачення права .
2. Офіційне та неофіційне тлумачення права. Особливості тлумачення конституції.
3. Результат тлумачення права за обсягом. Інтерпретаційні акти.
4. Юридична аргументація як вид юридичної діяльності.
5. Ознаки, структура та моделі юридичної аргументації.
6. Роль юридичної аргументації у правовому регулюванні.

Поняття тлумачення правових актів. Об'єкт та предмет тлумачення. Стадії тлумачення правових актів. Статичний та динамічний підходи в теорії тлумачення права.

Способи тлумачення норм права. Основні правила граматичного, логічного, спеціально-юридичного, системного, історичного і теологічного способів тлумачення правових актів. Буквальне, поширене та обмежене тлумачення.

Офіційне і неофіційне тлумачення правових актів. Обов'язкове і переконливе, абстрактне і казуальне, автентичне і легальне тлумачення. Особливості тлумачення конституції та законів. Інтерпретаційні акти: поняття і види.

Правотлумачні (інтерпретаційні) акти: поняття, ознаки і види. Їх значення для обґрунтованого та законного прийняття юридичних рішень.

Аргументи та аргументація. Поняття "юридична аргументація". Емпірична й теоретична юридична аргументація. Логічний, риторичний, комунікативний та інші аспекти юридичної аргументації.

Співвідношення переконання і доведення, переконання та істини. Рівні формування переконання. Аргументація та мова права. Діалогічна природа юридичної аргументації. Культура мислення та культура мови.

Мовна політика і право. Загальнологічні підстави юридичної аргументації. Характеристики мислення в аргументаційному процесі: визначеність, несуперечність, послідовність, обґрунтованість. Основні форми абстрактного мислення: поняття, судження й умовивід; правила їх використання в ході аргументації.

Моделі (типи) юридичної аргументації: дедуктивна, індуктивна, герменевтична та цілісна (когерентна). Діалектична модель аргументації. Аргументація і комунікація. Аргументація і критика. Спростування недобросовісної критики.

Роль юридичної аргументації у правовому регулюванні.

Література:

1. **Загальна теорія права / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. С.408-454.**
2. Власов Ю. Л. Проблеми тлумачення норм права. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. — 180 с.
3. Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: Монографія. — Х. : Право, 2008. — 296 с.
4. Козюбра М. І. Моделі (типи) юридичної аргументації // Наукові записки НаУКМА, 2013, Т. 144–145: Юридичні науки.
5. Куйбіда Р., Сироїд О. Посібник із написання судових рішень. К.: «Дрім Арт», 2013. 224 с.

6. Новітнє вчення про тлумачення правових актів: навч. посіб. з курсу тлумачення правових актів для суддів, що проходять підвищення кваліфікації, і кандидатів на посади суддів, що проходять спеціальну підготовку / В. Г. Ротань, І. Л. Самсін, А. Г. Ярема та ін. ; відп. ред., кер. авт. кол. В. Г. Ротань. — Х. : Право, 2013. — 752 с.
7. Рабінович П. М. Правова аргументація як інтелектуальний простір використання юридичної техніки й технології (спроба концептуальної характеристики): тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції (м. Харків, 30 вересня – 1 жовтня 2015 р.). Х., 2015.
8. Савиньи Ф. К. фон. Система современного римского права. Т. 1; пер. с нем. — М. : Статут, 2011. — 510 с.
9. Тодика Ю. Н. Толкование Конституции и законов Украины: Теория и практика. — Х.: Факт, 2003. — 328 с.
10. Щербина Ю. О. Логіка та юридична аргументація. К., 2013.
11. Юридична аргументація. Логічні дослідження / О. М. Юркевич, В. Д. Титов, С. В. Куцепал та ін.; за заг. ред. О. М. Юркевич. Х., 2015.

Тема 16. Права людини

1. Розуміння прав людини
2. Генеза та розвиток прав людини
3. Каталог прав людини
4. Гарантії прав людини
5. Зобов'язання держави у сфері прав людини

Основні підходи до розуміння прав людини. Сутність та основні властивості прав людини. Природність, невід'ємність та невідчужуваність прав людини. Універсальність та пріоритетність прав людини. Права людини та сучасна концепція рівності й недискримінації. Міжнародні стандарти прав людини.

Витоки сучасної концепції та термінології прав людини у філософії античності та епохи Просвітництва. Інституціоналізація прав людини на національному рівні у 17-18 ст. Розквіт епохи міжнародного визнання прав людини після Другої світової війни. Покоління прав людини. Сучасні тенденції розвитку прав людини.

Класифікація прав людини, її критерії. Права людини та основоположні свободи. Права людини і права громадянина. Особисті (громадянські), політичні, соціальні, економічні, культурні права. Особливості механізму реалізації негативних та позитивних прав людини. Абсолютні та відносні права. Умови легітимності обмежень прав людини. Права окремих груп, їх відмінність від «групових» прав. Концепція позитивних дій.

Загальні (політичні, соціально-економічні, ідеологічні) гарантії прав людини. Система юридичних гарантій прав і свобод. Національні та міжнародні гарантії прав людини. Роль конституційного правосуддя у гарантуванні прав людини. Інституціональні гарантії прав людини. Інститут омбудсмана. Універсальна та регіональні системи захисту прав людини. Моніторингові органи ООН з прав людини. Захист прав людини в межах права Ради Європи. Юрисдикція Європейського суду з прав людини. Позадержавні гарантії прав людини. Адвокація прав людини. Правозахисний рух. Конвенція соціально відповідального бізнесу та права людини.

Особлива природа зобов'язань держави у сфері прав людини, їх рівні й типи. Зобов'язання поважати, захищати та забезпечувати права людини. Дихотомія негативних та позитивних зобов'язань стосовно прав людини. Зобов'язання дії та зобов'язання результату. Зобов'язання належної сумлінності (належної уваги). Відповідальність недержавних акторів та права людини. Захист прав людини під час суспільної небезпеки.

Література:

1. **Загальна теорія права / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. С.455-481.**
2. Akandji-Kombe J.-F. Positive obligations under the European Convention on Human Rights. A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights. – Council of Europe: Human rights handbooks, 2007. – 68 p.
3. International Human Rights Law / Edited by D. Moeckli, S. Shah, S. Sivakumaran, D. Harris. – Oxford: Oxford University Press, 2010. – 720 p.
4. Starmer K. European Human Rights Law. – London: Legal Action Group, 1999. – 960 p.
5. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол. : О.В. Петришин (голова) та ін.; – Харків: Право, 2017. – 952 с.
6. Головатий С. Про людські права. Лекції. – К.: Дух и Литера, 2016. — i-xxiv, 760 с.
7. Дженіс, М. Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування. Пер. з англ. / М. Дженіс, Р. Кей та Е. Бредлі. – К.: АртЕк, 1997. – 624 с.
8. Добрянський С. П. Актуальні проблеми загальної теорії прав людини. – Львів: Астрон, 2006. – 120 с.
9. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / уклад. і наук. ред. О. Л. Жуковська. - К.: ЗАТ «ВІПОЛ», 2004. – 960 с.
10. Христова Г. О. Конструкція зобов'язань держави у сфері прав людини: порівняльний аналіз міжнародних та європейських підходів // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 4. – С. 25-36.
11. Шевчук С. В. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – К.: Реферат, 2010. – 848 с.

Тема 17. Верховенство права

1. Ідея верховенства права
2. Сучасні доктрина верховенства права
3. Вимоги верховенства права
3. Верховенство права і правосуддя

Виникнення та формування доктрини верховенства права від Великої Хартії вольностей до сучасності. Вклад науковців, судів, міжнародних інституцій у розвиток доктрини верховенства права. Верховенство права як принцип, закріплений у Конституції України.

Підходи до змісту верховенства права. Верховенство права над державною сваволею. Внесок Венеціанської комісії у формулювання та роз'яснення змісту верховенства права (Доповідь про верховенство права 2011 р., Rule of Law Checklist, ухвалений Венеціанською комісією 11-12.03.2016 р.). Обов'язкові вимоги до верховенства права. Законність. Обмеження дискреційних повноважень органів держави, обґрунтованість їх рішень. Ефективний доступ до правосуддя в незалежних і неупереджених судах, судовий контроль за законністю та конституційністю актів державної влади, функціонування незалежної адвокатури, виконання рішень судів. Гарантованість права на ефективний засіб правового захисту, презумпція невинуватості, заборона зворотної дії закону. Недискримінація та рівність перед законом.

Верховенство права у публічному та приватному праві. Верховенство права як умова ефективності правової системи. Проблеми впровадження верховенства права в національну правову систему України та засоби їх вирішення.

Література:

1. **Загальна теорія права / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. С.495-514.**
2. Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. – Харків: Право, 2017.
3. Головатий С. Верховенство права : монографія : у 3 кн. — К. : Фенікс, 2006;
4. Горобець К. Верховенство права як ціннісно-нормативний феномен / Філософія права і загальна теорія права. 2013. № 2. — С. 207-213;
5. Козюбра М. Верховенство права: українські реалії та перспективи / Право України. 2010. № 3. — С. 6–18;
6. Мірило правовладдя: Коментар. Глосарій. Rule of Law Checklist / Венеційська комісія Ради Європи. — К.: 2017. — 163 с.;
7. Петришин О. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин / Право України. 2010. № 3. — С. 24–35;
8. Рабінович П. Верховенство права в інтерпретації Страсбурзького Суду та Конституційного Суду України / Вісн. Конституц. Суду України. 2006. № 1. — С. 37–46;
9. Радбрух Г. Законне неправо та надзаконне право ; пер.з нім. / Проблеми філософії права. 2004. Том II. — С. 83-94;
10. Руллан Т. Р. С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права. — К. : Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2008. — 386 с.;
11. Смородинський В. Держава у системі координат верховенства права / Філософія права і загальна теорія права. 2013. № 1. — С. 37-48;
12. Таманага Б. Верховенство права ; пер. з англ. — К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. — 208 с.;

Тема 18. Правова система. Правова карта сучасного світу

1. Поняття та структура правової системи
2. Різноманітність правових систем
3. Особливості вітчизняної правової системи
4. Типології та класифікації правових систем сучасності
5. Характеристика романо-германського права, англо-американського права, релігійного та традиційного типів права
6. Право в епоху глобалізації

Поняття правової системи та її ознаки. Структура правової системи, її суб'єктна, нормативна, ідеологічна, функціональна, результативна складові. Різноманітність правових систем.

Національні правові системи, квазінаціональні та субнаціональні правові системи. Наднаціональні правові системи, міжнародні правові системи та релігійні правові системи. Вітчизняна правова система, її особливості.

Право в епоху глобалізації. Сутність та різноманітність процесів глобалізації, їх вплив на правові системи. Конвергенція правових систем.

Необхідність класифікації правових систем для їх дослідження, різні підходи до класифікації та типології, їх критерії. Правосімейний підхід до типологізації правових систем. Романо-германська правова сім'я, загальні особливості, джерела права, поширення у світі. Англо-американська правова сім'я, загальні особливості, джерела права, поширення у світі. Особливості релігійного типу права, персональний характер права, специфіка джерел права, поширення у світі. Системи мусульманського, індуського, іудейського та канонічного права. Сім'я традиційного права, загальні особливості,

джерела права, поширення у світі. Два підтипи правових систем – держав Далекого Сходу і країн Африки.

Література:

1. **Загальна теорія права / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. С.515-530.**
2. Берман, Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования: пер. с англ. – М. : Изд-во МГУ: Инфра-М - Норма, 1998.
3. Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. – Харків: Право, 2017.
4. Вступ до теорії правових систем / за заг. ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: «Юридична думка», 2006.
5. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози ; пер. с фр. В. А. Туманова. – М. : Междунар. отношения, 1998.
6. Лук'янов Д.В. Правові системи світу: історія і сучасність правосімейного підходу до типологізації // Право України. 2015. – №9. – С. 81 – 89.
7. Лук'янов Дмитро. Релігійні правові системи в сучасному світі. – Х. : Право, 2015.
8. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. Т. 1. Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2008.
9. Романов, А. К. Правовая система Англии. – М. : Дело, 2000.
10. Уильям Бернам. Правовая система США. 3-й выпуск. – М.:,2006.
11. Хаустова М.Г. Національна правова система за умов розбудови правової демократичної державності в Україні. – Х.: Право, 2008.
12. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права / К. Цвайгерт, Х. Кетц : [в 2-х т.] пер. с нем. Т. 1. Основы. – М. : Междунар. Отношения, 2000.